

PODNETNÉ ŠTÚDIE O SLOVENSKOM JAZYKU ZO ZAHRANIČIA

Miroslav Dudok: *Úvod do textiky*. Kultúra, Báčsky Petrovec 1998, 128 s.

Miroslav Dudok: *Náveje*. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak 2001, 168 s.

Miroslav Dudok: *Zachránený jazyk*. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak 2008, 206 s.

V slovenskom kultúrnom prostredí vnímame Miroslava Dudka v prvom rade ako básnika. Tvorca modernej (národnostnej) poézie z dolnozemskej Vojvodiny (Srbsko) sa pred rokmi predstavil zaujímavými básnickými zbierkami *Schody do básne*, *Svetelný korbáč*, *Pečať*, *Multo plus*, *Ruberoid*, *Posuvná hranica*, *Krátky dych*, *Tiché putovanie príbehu*, *pravda*, rovnocennou súčasťou jeho tvorivých aktivít a ambícií je aj podstatne exaktnejšia jazykoveda. Podľa literárneho vedca Michala Harpáňa pre „Dudkovu poéziu je príznačná výrazová a tematická kondenzovanosť, úsilie pritlmiť autorský plán výpovede, štruktúrna a štruktúrovaná vecnosť a strohosť. Na druhej strane prejavom snahy zrelativizovania vecnosti a strohosti sú paronymické slovné hry, ktoré sú erbovným znakom jeho básnického výrazu“. Podľa Ladislava Čániho, autora doslovu k antológii dolnozemskej slovenskej poézie *Nikam a späť* (2005), Dudok patrí k básnikom, ktorí opúšťajú „tradičný rurálny svet dolnozemskej dediny a nadobúda urbanistickejší charakter“.

Dudok vníma jazyk ako základný prostriedok slovesných tvorivých procesov, teda aj v jazykovednej práci mu ide predovšetkým o krásnu literatúru, o beletristickú tvorbu a jej umiestnenie v súradniciach textu, jazykovej štruktúry. Výsledky svojich výskumov (skúmania) jazykového materiálu, jazykových kompetencií, možností, ktoré ponúka jazyk v svojej gramatickej, štylistickej, významonosnej a významotvornej funkcii, Dudok predstavil v niekoľkých knižných publikáciách. Najprv to bola „*Glutinácia textu v slovenčine a v srbochorvátčine*“ (1997), takmer súbežne s ňou vyšiel „*Vývin slovakistiky*“ (1997). Nasledovali úvahy o obecnej polohe pluricentrického vývinu modernej slovenčiny, o prirodzenom bilingvizme (aktuálnom v každom etnicky nesúrodnom, viacjazyčnom prostredí), o „pulzačných vektoroch enklávnej slovenčiny“. Je povšimnutiahodné, že tieto úvahy – tvoria jadro Dudkových knižiek „*Úvod do textiky*“ (1998), „*Náveje*“ (2001) i „*Zachránený jazyk*“ (2008), majú významovú postupnosť, smerujú od všeobecného (teoretického) ku konkrétnemu (beletristickému), vedec sa opiera o literárny materiál, vznikajúci predovšetkým v dolnozemskom, vojvodinskom slovenskom prostredí, pritom nezanedbateľné je i to, že Dudka v jeho výskumoch zvýhodňujú aj skúsenosti tvorcu-básnika. Napokon svoj postoj k problematike textu tento autor vysvetľuje aj sám, píše, že mu je blízka „predstava o texte ako o ucelenej, významovo uzavretej komunikatívnej jednotke na vrchole jazykovej pyramídy, zatiaľ čo termín diskurz používame vo význame globálnejšieho textového rámca, zatextu, čiže relatívne širokého spektra okolností, za ktorých sa konkrétny text rodí a v ktorých funguje ako vecná alebo estetická informácia, základná komunikačná jednotka“.

K interpretáciách konkrétnych literárnych diel sa Miroslav Dudok dostáva cez výskum „konfrontačnej textovej gramatiky“, všíma si najmä „mikrokompozície v slovenčine a v srbčine“, čo je prirodzené, veď jeden i druhý jazyk pozná z každodennej ľudskej i autorskej skúsenosti. Aj do týchto autorových úvah vstupujú konkrétni autori a ich diela (napríklad Milan Rúfus a Paľo Bohuš), „kontextové metaforiká“, prostredníctvom ktorých nám približuje metaforické odlišnosti „videnia“ Slováka spod Tatier a Slováka z Panónskej nížiny, čo, prirodzene, má vplyv aj na „textáciu“ v dielach spomí-

naných autorov, a nielen v tých. Do tohto tematického prostredia Dudok zaradil aj svoju štúdiu o otázkach textu v diele VHV (Vladimíra Hurbana Vladimírova, dolnozemskeho dramatika zo Starej Pazovy), v románovej tvorbe básnika Jána Labátha, v poézii Paľa Bohuša, Pavla Mučajihu, v poviedka postmoderného Zoroslava Speváka až po výklad básnického diela svojho rovesníka Zlatka Benku. Dudkove texty tu oscilujú medzi literárno-kritickým hodnotením a pragmatikou odosobnenej literárnovednej interpretácie. Dudok svoje úvahy prakticky ukotvuje, keďže „očakáva kritickú recepciu diel“, ktoré skúma, ale aj „recepciu u väčšiny čitateľov, ktorí majú vybudované čitateľské návyky pri čítaní básnických textov“.

Od teoretických otázok textu k čitateľskej recepcii postupuje básnik a jazykovedec Miroslav Dudok v súbore štúdií, glos i drobných esejí „Náveje“. Atraktívnosť (problémovú dráždivosť) tejto knihy naznačuje už jej podnadpis: „Prolegomena do liter(m)árnosti textu“. Pravda, nejde tu o „márnosť“ literárnosti, ani o „literárnosť“ márnosti, o jej jazykovú konkretizáciu. V týchto Dudkových textoch sa odohráva príbeh jazyka v pragmatických pozíciách. Jazyk (a text) autor posúva do pozície účastníka komunikačného procesu, skúma prácu s textom v autorskej tvorbe i z hľadiska čitateľa. Zaujímavé je Dudkovo zistenie o „manipulovaní“ s textom v redakčnej práci (kapitolka „Mlčanie v literárnom diskurze“; mimochodom otázke mlčania v literatúre sa venovali aj iní autori). Napríklad píše (v súvislosti s praxou v literárnom časopise Nový život, ktorého „podaktorí redaktori dodnes nezabezpečili kritickú reflexiu niektorých literárnych diel“) o manipulovaní „s literárnym textom v sociálnej komunikácii“, v dôsledku čoho môžu z literárneho procesu „vypadnúť“ celé skupiny autorov a diel, keďže sú vedome a tendenčne akceptovaní len niektorí tvorcovia (jav bežný aj v súčasnej praxi). V knižke, ktorá začína štúdiou o štýle a o vzťahoch medzi štýlom a textom, Dudok prechádza (popri otázkach o literárnej situácii, ktoré prenikajú do jeho textov) k analýzám vzťahov medzi slovenskými a srbskými textami v teoretickej jazykovej oblasti, aj v procese prekladu a glutinácie textov, glosuje „literárnu dynamickosť“, až sa dostáva k poetike prekladu (v jeho texte sa na jednej ploche stretnú Ján Labáth-prekladateľ a Jovan Jovanovič Zmaj, ba aj Walt Whitman a Ján Vilikovský ako teoretik prekladu či Josef Hrabák a ďalší autori), až napokon jeho rozmyšľanie o texte a literatúre vyústi do literárnohistorickej polohy (v kapitole Erdevický literárny miestopis; tu dodajme, že Erdevík je jeho rodisko). Dudok ponúka texty, v ktorých nechýbajú prvky eseje ani striktné jazykovednej štúdie, v svojich textoch sa pohybuje slobodne, ale nie „postmoderne“ rozpačito, jeho „liter(m)árnosti“ nechýba dôvera k textu, jeho akceptovanie ako výsledku tvorivého procesu (napríklad v trojvzťahu jazyk – štýl – text, a žiada sa doplniť aj: čitateľ ako príjemca výsledkov textotvorby).

Knihy Miroslava Dudoka sú zaujímavé „dotované“ i v oblasti terminológie. Hovorí (píše, rozpráva) o textike, o predtextovej entite, o texte ako komunikatívnej jednotke, o textácii štýlu, literárnej znášanlivosti, o mlčaní v literatúre – a v literatúre o literatúre, o intertexte a pod., ale aj o pulzačných vektoroch a enklávnej slovenčine, o jazykovej intolerancii, preventívnej jazykovede, spiacom jazyku, asymetrickom bilingvisme, o revitalizácii jazyka, pravda, to sme sa už dostali ku knihe Zachránený jazyk, v ktorej – z jazykového hľadiska – vrcholí autorov zámer písať o jazyku (a texte) v prvom rade na základe vojvodinských slovenských literárnych reálií (a skúseností).

Knihu Zachránený jazyk autor rozdelil do troch, resp. štyroch častí (štvrtú tvorí „desatoro zachovania“ slovenčiny ako minoritného jazyka). Ťažisko diela je v štúdi-

ách (mozaike na seba nadvязujúcich štúdií) o jazykovej identite enklávnej a diasporálnej slovenčiny, slovenčine v „reálnom existenčnom prostredí“ (tej ktorej národnostnej diaspóry), o pluricentrizme slovenského jazyka, o slovenčine v spoločenskom diskurze a o pulzačných vektoroch enklávnej slovenčiny. Na tieto predovšetkým všeobecne ladené state plynulo nadvязujú analýzy pozícií jazyka v konkrétnych národnostných lokalitách (slovenčina v Rumunsku a vo Vojvodine, vo Veľkom Bánheďeši...) a svoje zavŕšenie nachádzajú v prácach o problematike prirodzeného bilingvizmu, v rámci ktorého Dudok skúma otázku, ktorú som pomenoval ako hosťujúci kód. Všetky tieto práce smerujú k záchrane slovenského jazyka, ovplyvňovaného osobitosťami vývinu v slovenských diaspórach, majúcich svoj rozličný vývin.

Zo štúdií Miroslava Dudka môžeme vydedukovať (alebo aspoň vytušiť) otázku, či osobitosti slovenčiny v jednotlivých diaspórach povedú k urýchľovaniu zániku tohto jazyka v jeho diasporálnych pozíciách, alebo budú prispievať k obohacovaniu slovenského jazyka v jeho celostnej (spisovnej, literárnej) podobe, ktorú reprezentuje najmä slovenčina na Slovensku. Ako som naznačil už vyššie, pre Dudka (básnika, jazykovedca, občana) je aktuálna druhá možnosť, keďže prostredníctvom tohto jazyka môže najlepšie prezentovať hodnoty kultúry svojho etnika, v ňom (a prostredníctvom neho) uskutočňuje vstupovanie do širšieho kultúrneho kontextu európskeho, ba svetového, presne tak, ako aj iné etniká (či už diasporálne alebo väčšinové) prostredníctvom svojich jazykov. Okrem toho tieto práce (a knihy) Miroslava Dudka sú satisfakciou pre každého, kto sa usiluje presvedčiť slovenskú väčšinovú kultúrnu pospolitosť (a, prirodzene, nielen tú), že na Dolnej zemi vzniká národnostná (menšinová) slovenská literárna kultúra, ktorá je nezanedbateľná pre slovenskú kultúru ako celok, ktorá poskytuje dostatok podnetov a materiálu aj na seriózne jazykovedné výskumy.

Peter Andruška

TROCHU OPOŽDĚNÝ ČESKÝ PŘEKLAD MONOGRAFIE O MARINĚ CVETAJEVOVÉ

Maria Razumovskij: *Marina Cvetajevová*. Přel. Tereza Javornická, verše přebásnila Jana Štroblová, odborná red. Jitka Komendová. Garamond, Praha 2009.

Každou knihu, která se týká Mariny Cvetajevové, je třeba přivítat už proto, že této básnířce mnoho dlužíme, i když náš stát vůči ní v dluzích rozhodně není také díky Masarykově Ruské podpůrné akci. Problém byl v minulosti v nemožnosti vydávat Cvetajevovou častěji vinou dřívější negativní sovětské recepce. Knihu M. Razumovské (snažím se její jméno po slovansku „ohýbat“) jsem kdysi četl v ruském originále a působila na mě velmi sympaticky; jistě také proto, že tu byl hlad po všem, co se Cvetajevové týkalo. Vydání z roku 1983 a německý překlad z roku 1989 jsou dnes už příliš časově vzdálené a navíc je tu skutečná masa nové literatury na Západě i na Východě (neboť toto dělení musím, ač nerad, stále respektovat, protože si to z nějaké nostalgické přejí rozhodující lidé na „Západě“ i na „Východě“). Kniha, při obecně kladném hodnocení toho, že česky vyšla, má dva problémy: prvním je kniha samotná i s odhlédnutím od doby prvního a druhého vydání, druhý spočívá v její české podobě.